साहिर लुधियानवी - भाग ३

त्यांच्या एकंदरीत वागण्यावरून असे लक्षात येईल की ते पुराणमतवादी नव्हते. त्यांच्यासाठी राजे-रजवाडे आणि राजघराणे यांपेक्षा प्रेमच वरचढ आहे. त्यांच्या 'ताजमहाल' या कवितेतील पुढील ओळी ते जाहीरच करतात -

तख्त क्या चीज है और लाल-ओ-जवाहर क्या है ?
इश्कवाले तो खुदाई भी लुटा देते है !

तुम्ही जर कधी शिखांच्या गुरुद्वारात गेला असाल तर तुमच्या लक्षात आले असेल की त्यांचे धर्मगुरू पवित्र ग्रंथसाहेबामधील काहीच पाने वाचून त्या दिवसासाठी ग्रंथ बंद करून ठेवतात. प्रत्येक पान इतके बहुमूल्य आहे की एका दिवशी एका बैठकीत त्याहून जास्त पानांचे पठण करणे शक्य होणार नाही. ह्या दिग्गज कविरायाबद्दल देखील तसेच म्हणता येईल. कितीही वेळा त्यांचे काव्यसंग्रह वाचा परंतु ते पचनी पडतील एवढ्या थोड्या प्रमाणातच ! त्यांच्या काव्यप्रतिभेमुळे तुमचे भावविश्व अधिकच समृध्द होईल यात काहीच शंका नाही आणि इतरांसारखे तुम्हीही म्हणाल - झाले बहु, होतील बहु परंतु यासम हा -

स्क्रीन मॅगेझिनचे संगीतप्रेमी ज्यांना 'संस्था'च म्हणणे योग्य ठरेल असे अली पीटर जॉन म्हणतात, "साहिरसारखा दुसरा माणूस जन्माला येणे अशक्यच आहे. तरीही जर कोणी म्हणालेच की हा साहिर कोण आहे बुवा ? तर मला यत्किंचितही आश्चर्य वाटणार नाही. कारण या निरर्थक, निर्दय आणि निष्ठुर वातावरणात याहून दुसरी कसली अपेक्षा करायची ?"

गीतकाराच्या मृत्यूबद्दल अली पुढे म्हणतात की "एका रात्री ते त्यांच्या डॉ. आर्. पी. कपूर या जवळच्या मित्राकडे टॅक्सीने गेले. त्यांनी 'मी लगेचच येतो' असे सांगून ड्रायव्हरला थांबण्यास सांगितले. ते परतून कधीच आले नाहीत. त्यांना फार मोठा हृदयविकाराचा झटका येऊन ते डॉ. कपूर यांच्या खांद्यावरच कोसळले."

तारीख होती २५ ऑक्टोबर १९८०. साहिर फक्त ५८ वर्षांचे होते. मुंबईतील उपनगरात ते जेथे राहत होते त्या चौकाला त्यांचे नाव दिले आहे. त्यानंतर बऱ्याच वर्षांनी, त्यांचे एकमेव कायदेशीर वारस असलेले त्यांचे पुतणे सरवार सुलताना ह्यांचे निधन झाल्यावर जुहू येथील 'परछाईयाँ' इमारतीमधील चार फ्लॅट्स रिकामे झाले. काही लोकांनी असे सुचविले होते की हे चारही फ्लॅट्स 'साहिर म्युझियम' म्हणून उपयोगात आणावे जेणेकरुन ह्या दिगंत कलाकाराच्या महान योगदानाचे जतन करून ते

संस्मरणीय करावे.

कित्येक लोक मणीभवन किंवा दिल्लीतील महात्मा गांधींच्या समाधीपर्यंत पोहोचू शकत नाहीत. तरीही गांधीजी लोकांच्या स्मरणात कायमच वास्तव्य करून आहेत. गालिबचे दिल्लीतील घर उजाड झालेले आहे. सैगलचे स्मरण करण्यासाठी मुंबईत त्याची समाधीही नाही. परंतु अशा अफाट क्षमतेचे दिग्गज आपल्या मनात वास (घर) करून असतात.

पुढील हृदयस्पर्शी ओळी लिहिणाऱ्या गीतकाराला आपण कसे बरे विसरू शकतो ?

अश्कोंमे जो पाया है, वो गीतोंमे दिया है
इसपर भी सुना है के जमानेको गिला है !
(चांदीकी दिवार)
(माझे सगळे लिखाण डोळ्यांतील अश्रूंनी लिहिले आहे.
परंतु काय करू, जगाला हे देखील मान्य नसावे !)

मै पल दो पल का शायर हूँ
पल दो पल मेरी कहानी है
(कभी कभी)

अशी भावपूर्ण गीते लिहिणाऱ्या कवीला कोण विसरू शकेल ?

★ ★ ★ ★ ★

Sahir's songs: just a microcosm of his enormous work.

Song	Singer	Film	Composer
Yeh kaun aya ke mere dil ki	Geeta	Baazi	SD Burman
Thandi hawaen, lehra ke	Lata	Naujawan	SD Burman
Kya raat suhani hai	Rafi & Lata	Alif Laila	Sham Sunder
Yeh raat yeh chandni	Hemant	Jaal	SD Burman
Jayen to jayen kahan	Talat	Taxi Driver	SD Burman
Jise tu qubool karle	Lata	Devdas	SD Burman
Jeevan ke safar mein raahi	Kishore/ Lata	Munimji	SD Burman
Maine chaand aur sitaron ki tamanna	Rafi	Chandrakanta	N Dutta
Teri duniya mein jeene se	Hemant	House No 44	SD Burman

Song	Singer	Film	Composer
Dukhi man mere	Kishore	Funtoosh	SD Burman
Woh dekhen to unki inayat	Kishore & Asha	Funtoosh	SD Burman
Maang ke saath tumhara	Rafi & Asha	Naya Daur	OP Nayyar
Aana hai to aa raah mein	Rafi	Naya Daur	OPN
Jaane kya tu ne kahi	Geeta	Pyaasa	SD Burman
Hum aap ki ankhon mein	Rafi & Geeta	Pyaasa	SD Burman
Jaane woh kaise log the	Hemant	Pyaasa	SD Burman
...Jinhen naaz hai Hind par	Rafi	Pyaasa	SD Burman
Yoon to humne laakh haseen	Rafi	Tumsa Nahin Dekha	OPN
Woh subah kabhi to aayegi	Mukesh & Asha	Phir Subah Hogi	Khayyam
Aasman pe hai Khuda	Mukesh	Phir Subah Hogi	Khayyam
Aurat ne janam diya mardon ko	Lata	Sadhana	N Dutta
Pyaar par bas to nahin hai	Talat & Asha	Sone Ki Chidiya	OPN
Raat bhar ka hai mehmaan andhera	Rafi & Asha	Sone Ki Chidiya	OPN
Daaman mein daag laga baithe	Rafi	Dhool Ka Phool	N Dutta
Tu mere pyar ka phool hai	Lata	Dhool Ka Phool	N Dutta
Tum mujhe bhool bhi jao	Sudha & Mukesh	Didi	Sudha
Tum ek baar muhabbat ka	Rafi	Baabar	Roshan
Zindagi bhar nahin	Rafi/Lata & Rafi	Barsaat Ki Raat	Roshan
Maine shayad tumhen pehle bhi	Rafi	Barsaat Ki Raat	Roshan
Na to kaarvaan ki talaash	Manna, Batish Asha, Sudha	Barsaat Ki Raat	Roshan
Kashti ka khamosh safar hai	Kishore & Sudha	Girl Friend	Hemant Kumar
Paon chhoo lene do	Rafi & Lata	Taj Mahal	Roshan
Jo vada kiya woh	Rafi & Lata	Taj Mahal	Roshan

Song	Singer	Film	Composer
Basti-basti parbat parbat	Rafi	Railway Platform	MM
Jurm-e-ulfat pe humen log	Lata	Taj Mahal	Roshan
Jo baat tujh mein hai	Rafi	Taj Mahal	Roshan
Chalo ik baar phir se ajnabi	Mahendra K.	Gumrah	Ravi
Aap aaye to khayal-e-dil-e-naashaad	Mahendra K.	Gumrah	Ravi
Sansaar se bhaage phirte ho	Lata	Chitralekha	Roshan
Man re tu kaahe na dheer dhare	Rafi	Chitralekha	Roshan
Abhi na jao chhod kar	Rafi & Asha	Hum Dono	Jaidev
Main zindagi ka saath	Rafi	Hum Dono	Jaidev
Kabhi khud pe	Rafi	Hum Dono	Jaidev
Allah tero naam	Lata, chorus	Hum Dono	Jaidev
Jahaan mein ayesa kaun hai	Asha	Hum Dono	Jaidev
Bujha diye hain khud apne haathon	Suman	Shagoon	Khayyam
Tum apna ranj-o-gham	Jaggit Kaur	Shagoon	Khayyam
Raat bhi hai kuchh bheegi bheegi	Lata, chorus	Mujhe Jeene Do	Jaidev
Tere bachpan ko jawani ki dua	Lata	Mujhe Jeene Do	Jaidev
Rang aur noor ki baaraat kise	Rafi	Ghazal	Madan Mohan
Waqt se din aur raat	Rafi	Waqt	Ravi
Hum intzaar karenge	Rafi & Asha	Bahu Begum	Roshan
Duniya kare sawaal to hum kya	Lata	Bahu Begum	Roshan
Ghaeron pe karam	Lata	Ankhen	Ravi
Babul ki duwaen leti ja	Rafi	Neel Kamal	Ravi
Kya miliye ayese logon se	Rafi	Izzat	L-P
Aaj is darja pilado	Rafi	Vaasna	Chitragupt
Zindagi ittifaaq hai	Asha	Aadmi Aur Insaan	Ravi
Na tu zameen ke liye hai	Rafi	Dastaan	L-P

(समाप्त)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून.)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least. “Yesterday's Melodies Today's Memories” is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was “Musical Moments From Hindi Films”, which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called “Romancing The Song”, which traces the history and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician’s role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book “Talat Mahmood, The Velvet Voice” was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com